
Ob koncu lahko rečemo, da knjiga "Politične stranke" združuje veliko teoretičnega znanja in tudi empiričnih podatkov. Z omenjeno knjigo smo Slovenci dobili obširno politološko delo, ki nas poučuje o strankah v Sloveniji ter o procesih, ki so spremljali oziroma pogojevali nastanek in razvoj strank vse od konca 19. stoletja. Tako se je kopici zgodovinskih knjig, ki preučujejo delovanje strank (zlasti v prvi polovici 20. stoletja), pridružila knjiga, ki omenjeno področje preučuje z drugih, stasioloških in tranzitoloških vidikov. Posebno pohvalo pa si knjiga zasluži tudi zaradi utemeljene kritike evropocentrizma v preučevanju strank in opozorila, da nekatera področja politične zgodovine Slovencev niso zadosti preučena.

Mirsad BEGIĆ

Bruno Éttiene

Radikalni islamizem

Cankarjeva založba, Ljubljana 2000, str. 468, 6.345,00 SIT (ISBN: 961-231-176-5)

Po enajstem septembru 2001, terorističnem napadu na simbola svetovne trgovske in vojaške prevlade Združenih držav Amerike, newyorški World Trade Center in washingtonski Pentagon, je na Zahodu zanimanje za islam, islamizem in muslimanski svet na splošno v konjunkturi. Kar je seveda razumljivo, saj velja, da so napad zakrivili islamski skrajneži oz. islamski "fanatiki" in\ali "fundamentalisti", kot se je takoj po napadu - kasneje pa toliko bolj - hitelo razlagati. Vsekakor pa to na novo porojeno zanimanje ni prav vzpodbudno, saj po eni strani kaže, da je za spoznavanje Drugega (in islam je za Zahod že od nekdaj Drugi) potreben nasilni in kataklizmični vdor, po drugi strani pa govori o tem, da islama (kot religije, politične ureditve in socialnega fenomena) pravzaprav nikoli nismo poznali. Hkrati velja seveda pripomniti, da sam proces spoznavanja ni nekaj dovršenega, nekaj dokončnega, kjer bi imeli neko namišljeno točko, na kateri bi lahko dejali: zdaj pa ta fenomen poznamo.

In še preden se je dodobra polegel prah ter preštelu mrtve v ruševinah, že se je v bran svobodi, demokraciji in zahodnemu načinu življenja oblikovala "protiteroristična koalicija", za tarčo so določili ubožožani islamistični talibanski režim v Afganistanu in začela "vojna proti terorju", kakor so vojaško kampanjo - ki ji sedaj že ni videti konca - poimenovali vojaški, politični in medijski voditelji z one strani Atlantika. Preokupirani z maščevanjem (oz. uveljavljanjem pravice kot pravijo glavni protagonisti) pa nimamo niti časa niti volje, kaj šele energije, da bi svet, od koder je priletel napad na ZDA, tudi spoznali. Kar nas upravičeno žalosti, saj kaže, da se iz vsega slabega, kar se je zgodilo od lanskega septembra, ne bomo kaj prida naučili. Svet ni postal z enajstim septembrom, s tistim dnem - in dnevi, ki so mu sledili - se je kvečjemu prelevil.

Zato je povsem na mestu knjiga francoskega profesorja političnih ved Éttiene Radikalni islamizem, ki so jo na prelomu tisočletja založili pri Cankarjevi založbi. Éttiene nas s temeljitim poznavanjem islama, zgodovine islama pa tudi političnega islama popelje skozi črno luknjo tistega, čemur številni evropski (pa tudi širše zahodni) "humanisti" v svoji značilno diskvalifikatorni in oportuno manihejski maniri pravijo "fanatizem" in ekspanzionizem islama. Ponuja nam konstruktivno/pozitivno branje islama, njegove zgodovine in poglobljeno analizo radikalnega islama kot alternativnega odgovora na izzive in probleme modernega (nekateri bi rekli "globalnega") sveta. Knjiga je dober primer, kako se lahko pri pisanju o islamu izognemo evropocentrični perspektivi, ki vse prevečkrat pripelje do več-oziroma manjvrednostne obravnave kulturno-civilizacijskih prostorov, ki so v svojem bistvu samo pogojno primerljivi. Avtor opozarja, da kot marksizem in psihoanaliza iščeta in kažeta na globinske vzroke ter vzvode, ki se kažejo v vsakokratni družbeni "nadgradnji", skuša zgodovina religij razbirati navzočnost transcendentnega in nadzgodovinskega v vsakdanjem življenju. Preučevanje vsakdanjega življenja, nečesa živetega, pa tako ali tako ni usmerjeno k njegovi reprodukciji, ampak prej k nazorni

izpostavitvi razkoraka med uradnim (pravovernim) diskurzom in vsakdanjimi (družbenimi) praksami. Je že res, da je - kot pravi antropolog Mircea Eliade - "odkritje" neevropskega Človeka in njegovega univerzuma pomembnejše od proletarske revolucije. Odprto pa ostaja vprašanje, ali smo ga - izklesani in "izprani" od sekularizirane, če ne že laične države - sposobni uzreti (saj velja, da so naši referenčni registri in komunikacijski kodi drug(a)čnji, "Zahodnjaki" pa smo pod patronatom države tudi globoko ponotranjili shemo javno/zasebno). Éttiene nam pri tem projektu lahko veliko pomaga, saj nam nudi obširen in temeljit vpogled v kozmogonijo, kozmologijo in eshatologijo muslimanskega sveta.

Že na začetku nas avtor opozori na konstitutivno vlogo islama v zgodovini Evrope in judovsko-rimljansko-krščanskega kulturnega prostora ter opozori na mitologije in predstave, ki nam onemogočajo, da bi spozna(va)li muslimanski svet. Opozarja tudi, da doslednost zahteva, da podobno kot pri obravnavi domačih, nam bližjih (političnih) dogajanj in socialnih trendov, vztrajamo pri razgrnitvi verskih in političnih dejavnikov in ravnamo tako tudi pri razumevanju in spoznavanju islama. Éttiene seveda priznava, da je tudi njegov pogled pogled zahodnjaka, s to razliko, pravi, da je njega Vzhod že skvaril; poudarja pa tudi, da je konstrukcija vednosti vedno neko vzpostavljanje hegemonije, neke dokse (kar velja toliko bolj, če vzamemo v ozir strukturalno vlogo, ki jo v sodobni socialni konstelaciji igra "stroka", "strokovnost", ali figura "strokovnjaka"). Skozi celoten tekst mu gre za razvijanje nekega konsekventnega primerjalnega pogleda, ki je nujen, če želimo razumeti, zakaj pri islamu - pa tudi pri judovstvu ali krščanstvu - sploh gre. Konec koncev je islam neločljiv del skupnega konstitutivnega debla judovstva in krščanstva, četudi si muslimani pri tem lastijo dovršitev in sklenitev razodetja, ki ga pridigajo "ljudje knjige", ki po njihovem mnenju niso povsem dojeli logike procesa (muslimani imajo svojo vero za Pečat monoteističnih preroštev), judje in kristjani pa imajo preroka Mohameda za sleparja. Kot pravi Éttiene se vsako od treh velikih monoteističnih verstev, kljub številnim

konvergenčnim momentom, zanima le za svojo kronologijo.

Je pa v razmerju do svetih, temeljnih besedil islam bližje judovstvu oziroma protestantizmu, saj je za muslimana bistveno, da se posveča samostojnemu študiju verskih spisov (resda ob opori komentarjev Starih, pa vendarle), pri tem pa je Koran za razliko od Tore prej neustvarjena/neuresničena božja beseda in ne neka zgodovina ljudstva, kot bi lahko dejali za Toro. Islam je v še eni pomembni točki podoben protestantizmu: v odnosu do (posvetne) oblasti, saj poleg pravila, da v veri ni prisile, velja, da musliman ne sme biti pokoren bitju, ki ne uboga Stvarnika, velja pa tudi, da oblast lahko pri nepokornih potepta telo in premoženje, ne more pa poteptati duše: duhovna svoboda lahko soobstaja s civilno podrejenostjo. Seveda pa islam ni monolit (Éttiene je preučeval predvsem magrebški islam in muslimane Bližnjega vzhoda), kot si vse preveč radi predstavljamo v teh concih sveta, pri čemer bi lahko poglobljeno delitev (četudi ne na nekih teoloških temeljih) potegnili med šiitsko in sunitsko vejo islama. Unitarnost islama pa se nam kljub njegovim družbeno, zgodovinsko ali geografsko pluralnim trajektorijem kaže predvsem v stremljenju k enotnosti muslimanskega sveta (ki izvira iz edinstvenosti boga), ali kot pravi sam Éttiene (str. 35) "srečal sem mnogo muslimanov, ki so trdili, da je islam le eden, nisem pa srečal niti enega muslimana, ki bi bil podoben drugemu."

Četudi verskih predstav ni mogoče zvesti na družbene, psihološke ali racionalne funkcije, saj religioznega dejstva v čistem stanju ni, pa lahko v vsakem religioznem sistemu in praksah (v znakih, simbolih, obredih) njegovih vernic in vernikov razkrivamo možne (in množične) pomene, ki jih subjekti religije skozi religiozno prakso (vede ali nevede, zavestno ali nezavedno) vzpostavljajo in izpostavljajo. Éttiene v izogib sicer že preseženemu redukcionizmu vseh oblik (saj načeloma noben vidik vere ni iluzoren ali drugoten) predlaga, da religiozne smisle iščemo znotraj zgodovine človeškega duha. Za kaj takega pa je nujna vsaj minimalna definicija "religije": avtor predlaga, da religijo definiramo kot sistem

verovanj in praks v razmerju do svetega, ki proizvajajo družbena ravnanja in v skupnost združujejo posameznike in posameznice, ki so ji privrženi. Obenem ne smemo pozabiti, da med doslednim ateistom in pravim vernikom obstaja cela paleta odtenkov bolj ali manj verujočih/vernih ljudi, ali pa neupravičeno domnevati, da je Religija stvar pred- oziroma nemodernih (homogenih in tradicionalnih) družb, v nasprotju od Ideologij, ki naj bi organizirale, razlagale in "živele" v (post)modernih, tehnološko naprednih oziroma t.i. odčaranih družbah.

"Religijo, božanski lik, mit ali obred namreč lahko zares dojamemo le, če razkrijemo ideološki sistem, ki se skriva v družbenih in verskih ustanovah," pravi Éttiene (str. 18), ker pa v muslimanskem svetu ne vzdrži delitev med politiko in religijo (državo in vero), kakršno smo oblikovali v tukajšnji tradiciji, je iskanje političnih momentov v islamskem svetu na prvi pogled otežkočeno. Kot da muslimani niso izdelali neke kritike družbene vloge religije. A vseeno lahko to politično dimenzijo družbenega v islamu enostavno razberemo, še posebej, če smo pripravljene delanje politike razumeti kot izdelovanje in uveljavljanje semiotičnih sistemov (reprezentacij empirično realnega) s pomočjo in na podlagi v kulturnem prostoru že prisotnih/obstojećih transcedence, mita ali simbola.

Éttiena zanima predvsem radikalni arabski islamizem (sam islam je sicer prežet z arabskostjo, momentom, ki ga mnogi tudi obtožujejo za konservativizem in totalitarizem muslimanskega sveta), ki je kljub svoji mnogoterosti nekakšno ideološko okostje, ki muslimanskemu svetu omogoča prilastitev političnega - na tam edini možni način - prek religije: radikalni islam se kaže kot rešilna bilka tako za žrtve odčaranja sveta kot tudi za žrtve politične in/ali ekonomske represije. Éttiene razume radikalnost na več načinov: razume jo kot politično radikalnost, kot umevanje in uresničevanje neke doktrine iz korenin oziroma iz temelja, pa tudi v pomenih, ki jih s seboj nosi "radikalno" v arabskem jeziku: kot učinkovitost in zdravilno sredstvo, kot radikalno rešitev in ukrep, kot preizkus avtentičnosti in kot tisto poslednje. Islam kot religija je že sam po

sebi "militanten": vsak musliman je borec za vero in vsak musliman je prozelit (pri tem puščamo odprto, v kolikšni meri sta "militantni" drugi dve veliki monoteistični verstvi).

Zaradi umanjkanja modernizacije in sekularizacije, ki jo modernizacija s seboj prinaša, je islam še vedno omnipotenten instrument mobilizacije, radikalni islamizem pa je uspešen toliko bolj, saj jadra na valovih ideološkega korpusa, ki so ga (pred njim) izrabljali/instrumentalizirali tako muslimanski nacionalisti, reformisti kot tudi modernisti. Radikalni islam le ponovno (seveda radikalneje) bere isto enkratno volilo-program, ki so ga pred njimi uporabljali drugi. S tem skušajo predrugačiti "gnoseološki red" stvari (po Durkheimu), obstoječi red/hegemonijo/simbolno oblast, ki izvira iz istovrstnega dojetja reda sveta. Novost, ki jo za Éttiena predstavlja radikalni islamizem, je sledeča: "vladani živijo svoj upor proti vladajočemu sistemu v edinem referenčnem okviru vladajoče legitimnosti" (str. 31). Islamizem razpira vladajočo hegemonijo tam, kjer je sama nedosledna, prekratka, lahko bi si dovolili reči, da je "bolj papeški od papeža" in pri tem uspešen, saj radikalni islamisti ponovno odpirajo doktrinarno razpravo o resnični naravi države.

Četudi teologije ne priznavajo/podpirajo razrednega boja kot takega, pa je vloga duhovnikov kot strokovnjakov za verska vprašanja, torej kot (ideoloških) referenc tako na strani vladajočih kot tudi na strani ponižanih in razžaljenih, bistvena. Razumevanje vloge duhovnika pa je tudi eden od osnovnih elementov razhajanj med suniti in šiiti, kjer bi sunizem lahko razumeli kot "ljudi tradicije in skupnosti" oziroma "ljudi soglasja", šiizem pa kot ločino, stranko nenehnega upora proti krivici, ki se je zgodila Alijevim naslednikom. Šiite in sunite loči tudi ezoterično oziroma eksoterično branje in interpretiranje vere, pa tudi različno razumevanje politike (obstaja ostra razdelitev med imamatom in kalifatom kot dvema oblikama vodenja muslimanske skupnosti): sunizem priznava le prerokovo posvetno dediščino in njegovo nadaljevanje v kalifu, medtem ko šiiti zagovarjajo tudi kozmično, svečeniško funkcijo imama-

duhovnega voditelja, ki ga ljudje niti ne morejo izbrati/določiti.

Éttiene skozi delo opozarja na drugačno koncepcijo zgodovine, ki jo goji muslimanski svet, predstavi koncept dave (poziva), po kateri je vsak vernik poklican k uresničevanju vere in njenih načel pravičnosti, če le teh ne uresničujejo bolj poklicani. Pokaže nam hermenevntiko korana, predvsem pa politično zgodovino in razvoj razumevanja ter uveljavljanja islama (znotraj države in tudi širše). Nakaže inherentne nastavke za islamski ekspanzionizem/univerzalizem in različna gibanja ter vidne osebe, ki so skozi nasprotovanje hinavščini in nedoslednosti vladajočih elit v različnih družbah poskrbeli za preživetje umme (kot skupnosti vseh vernih). Največja vrednost knjige pa je v tem, da nazorno pokaže meje in paradokse, ob katere so trčili tisti, ki so vero instrumentalizirali za druge (recimo jim posvetne) cilje. Islamisti namreč ponujajo drugačno branje zgodovine, s preizpraševanjem svetovnega reda in prevlade Zahoda so prišli do odgovora, da je podrazvitost njihovih skupnosti proizvod Zahoda in njegovega posnemanja v islamskih državah, kot rešitev te zagate pa predlagajo vrnitev h koreninam islama, k idealni državi prvih štirih kalifov. Namesto sekularizirane religije v "moderni" državi islamski radikali ponujajo sakralizirano državo, usmerjeno k egalitarizmu na podlagi posvetovanja v šuri, kar seveda ne pomeni parlamentarne demokracije zahodnega tipa. Apokalipsa kot dovršitev razodetja (vseh treh monoteističnih verstvih) pa se kaže kot perverzno zanikanje življenja: bolj ko je situacija katastrofična, bližje je božje kraljestvo. Kljub vsemu pa je njihov cilj zelo tuzemski in vpliva na življenje onkraj "njihovih" kraljestev.

Knjiga prinaša še obširen slovarček bistvenih in uporabljenih arabskih izrazov, prepis univerzalne islamske deklaracije o človekovih pravicah, pa tudi številne preglednice o gibanjih, razprostranjenosti in sestavi muslimanskega prebivalstva ter povezanosti med različnimi radikalnimi gibanji. Kot vsako pravo branje nam ponuja namige in subverzivne odgovore, ki napotujejo naprej, ne pa dokončnih resnic. Kot pred koncem ponovi avtor, ki želi islam pri-

bližati zahodno-krščanskemu kulturno-civilizacijskemu miljeju, mogoče res ni velike razlike med delavcem v tovarni orožja neke zahodne države, ki proizvaja večtonske vodene bombe, ali finančnim strokovnjakom, zaposlenim v globalni korporaciji, ter muslimanskimi kamikazami, ki se s potniškim letalom zaletijo v nebotičnik ali s tovarnjakom polnim razstreliva parkirajo pred poslopje, ki jim simbolizira prevlado Zahoda.

Tomaž KAŠTRUN

Maurice Blanchot

Blanchotovi obrazi

Koda, Ljubljana 2001, str. 263, 4.450,00 SIT (ISBN: 961-6356-41-0)

Zgodnejša definicija postmodernega epistema Ihaba Hassana se je napajala delno iz eksistencialističnih avtorjev, v večji meri pa naslanjala in črpala svoje gradnike iz avantgardnih gibanj. Blanchot je bil eden od gradnikov Hassanove ideje o literarnem postmodernizmu. Njegov postmodernizem je, značilno, obremenjen s preteklostjo. Svojo izvirno noto pa išče v soju ognjevitih izzivov - podoben je predvsem evropskemu mikrokozmosu - ki jih skoraj ni mogoče prezreti. Četudi je spomin večer in je takšno obdobje stvar težje predstave o dolgoročni družbeni amneziji, je - pa čeprav dostikrat nasprotujoče - obvezna podlaga trenutne paradigme. Zato je svojo paradigmo Blanchot gradil z nekaterimi modernističnimi idejami in družbenimi obolenji, polnimi prvinskih fikcij.

Fundamentalnost pisane besede in instanca avtoritete sta le dva problema, ki stopita v ospredje v knjigi Blanchotovi obrazi. Poleg teh problemov, pa si zelo prizadeva s kritičnim diskurzom ovrednotiti vprašanje avtorja kot dejavnika per se, se identificirati z jezikovnim pragmatizmom, literarno transgresijo, hegljansko dialektiko ter številnimi drugimi ključnimi problemi, ki jih je razvijal v svojih življenjskih delih.

"Blanchotovi obrazi" so na slovenskih tleh torej "magnum opus" reprezentativno delo,